

**ВЗАЄМОДІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО АСПЕКТІВ У ФОРМУВАННІ  
ЕСТЕТИЧНИХ ПОТРЕБ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ**

*У статті на основі наукового аналізу праць відомих учених та сучасних дослідників розкрито специфіку взаємодії інтелектуального та емоційного аспектів у вихованні естетичних потреб майбутніх учителів музики.*

**Ключові слова:** естетичні потреби, розвиток естетичних потреб, когнітивний та емоційний компоненти, структура естетичних потреб майбутніх вчителів музики.

*В статье на основе научного анализа трудов известных ученых и современных исследователей раскрыта специфика взаимодействия интеллектуального и эмоционального аспектов в формировании эстетических потребностей будущих учителей музыки.*

**Ключевые слова:** эстетические потребности, развитие эстетических потребностей, когнитивный и эмоциональный компоненты, структура эстетических потребностей будущих учителей музыки.

*The article deals with specificity of interaction of intellectual and emotional in the formation aesthetic needs of the future music teachers. The article includes researches the process of the aesthetic necessities' development of the future teachers with the help of music.*

**Key words:** aesthetic necessities, aesthetic necessities' development, cognitive and emotional components, the structure of aesthetic needs of the future music teachers.

Докорінне оновлення всієї системи навчання та виховання в нашій країні висунуло комплекс нових вимог до результатів педагогічної діяльності, серед яких провідне місце посідають завдання гуманізації всіх ланок освіти, посилення її зв'язків із надбаннями вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки, досягненнями національної та світової культури.

Особливу роль у цьому відіграє підвищення якості викладання предметів художньо-естетичного циклу, адже залучення молоді до художньо-естетичної діяльності є одним із найефективніших засобів формування її творчого потенціалу, особистої культури та ціннісних орієнтацій.

Виховання підростаючого покоління, стрижневі особистісні якості котрого дозволять йому у майбутньому стати суб'єктом життєтворчості, значною мірою залежать від майстерності шкільних педагогів. Тому вже під час навчання у вищій школі в майбутнього вчителя мають бути сформовані основи загальної, естетичної та професійної культури.

Ознакою та підґрунтям високої культури особистості є рівень її духовних потреб, насамперед естетичних, оскільки вони характеризують емоційне й інтелектуальне життя людини, урахувавши імперативи краси. Естетичні потреби виявляються в системі соціальних та індивідуальних цінностей особистості. Зокрема, естетична потреба є рушійною силою професіоналізму вчителя музики, оскільки змушує його постійно розвиватися і вдосконалювати свої знання, збагачувати слуховий багаж та емоційний досвід.

Питання розвитку естетичної культури вчителя порушувалося в наукових працях С. Анічкіна, П. Блонського, Л. Дементьєвої, Г. Корольової, О. Кремцової, А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шацького та інших. Естетичний аспект професійної діяльності вчителя висвітлено у працях М. Верб, Д. Джолі, В. Кан-Калика, Н. Крилової, Н. Нікандрова, Г. Шевченко.

У сучасних дослідженнях проблеми формування естетичних потреб майбутніх педагогів відображено такі її аспекти: формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя в єдності з розвитком різноманітних естетичних якостей (Л. Коваль, Л. Нечепоренко, Г. Падалка, О. Рудницька, Т. Скорик, Ю. Юцевич); взаємозв'язок професійно-педагогічної та естетичної підготовки студентів (Н. Алексєєва, Г. Ардаширова, В. Бондар, А. Глузман, Н. Кавалерова, Л. Ракитянська, Г. Турук); формування духовно-естетичної культури майбутніх учителів засобами мистецтва, комплексу мистецтв (Р. Дзвінка, Ж. Борбадоев, Л. Коваль, Н. Мартинович, Л. Побережна, О. Рудницька, Г. Шевченко, О. Шолокова); організація естетичного самовиховання студентів (М. Абдуллов, С. Єлканов, Д. Фельдгон); шляхи оптимізації процесу естетичного виховання студентів (Ю. Бондарчук, М. Гальперін, І. Карпенко, А. Комарова, В. Панферова, Л. Печко); вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики (О. Апраксина, Л. Арчажникова, І. Бабицька, В. Белікова, В. Вірчак, В. Дряпика, Т. Завадська, С. Назарова, А. Самусенко).

Таким чином, аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що протягом останніх років інтерес до проблем духовно-естетичного розвитку майбутніх учителів, формування їх естетичних потреб значно зріс.

Аналіз сучасної педагогічної практики засвідчує наявність суперечностей між високим рівнем професійних знань, умінь, навичок учителів і неспроможністю зацікавити учнів, викликати в них емоційний відгук на музику та залучити до участі в художньо-естетичній діяльності, створити доброзичливу атмосферу під час занять, надавати зразок для наслідування у високоморальності поведінки, керувати власним емоційним станом. Причиною багатьох проблем, що виникають у педагогічній взаємодії, є недостатній рівень сформованості власних естетичних потреб учителя.

Підвищення ефективності роботи вчителів музики загальноосвітніх шкіл вимагає більш повного використання резервів, закладених у характеристиці особистості, насамперед, потребнісно-мотиваційній сфері особистості студентів, що, у свою чергу, передбачає вивчення характеру змін особистості в результаті виховного впливу.

*Мета статті* – показати специфіку взаємодії інтелектуального та емоційного аспектів у вихованні естетичних потреб майбутніх учителів музики.

Джерелом будь-якої людської активності є потреби, що відображаються в мотивах, емоційну природу яких підкреслював Л. Виготський: «Сама думка народжується ... з мотивуючої сфери нашої свідомості, що охоплює наші потяги та потреби, інтереси, наші афекти та емоції» [5, с. 4].

Процес формування естетичних потреб розпочинається з цілісної, нерозчленованої емоційної оцінки естетичного явища. Якісна своєрідність емоційного оцінювання полягає в його нерозчленованості, тоді як раціональне (інтелектуальне) обов'язково передбачає виокремлення в об'єкті, що пізнається, окремих його ознак. Положення, сформульоване Л. Виготським – «у будь-якій ідеї міститься в переробленому вигляді афективне ставлення людини до дійсності, відтворене в даній ідеї» [6, с. 10], – дозволяє стверджувати, що емоційна оцінка зберігається і на завершальній стадії процесу формування естетичних потреб.

Естетична потреба є емоційно-інтелектуальною єдністю: «Як немає поезії без рими, живопису – без колориту, музики – без тембрового забарвлення, так немає і повноцінного естетичного переживання без його емоційного компонента» [1, с. 48]. Але структура естетичної потреби не вичерпується лише емоційним компонентом. Естетичну потребу вже в самому процесі її динамічного функціонування однаковою мірою характеризує також інтелектуальний компонент. «Триєдність емоцій, інтелекта та волі – ось що характеризує природу естетичної потреби... причому емоційний та вольовий компоненти є афективною складовою потреби, тому вони можуть досліджуватися разом...» [2, с. 145].

У сприйнятті естетичного ідеалу, втіленого в мистецтві, емоційна сфера естетичної свідомості може превалювати над раціональною і навпаки. Але лише їхня єдність створює «образ досконалості», що є суб'єктивно-ідеалізованим відзеркаленням об'єктивної реальності.

Процес формування естетичної потреби складається з низки ступенів та рівнів: від початкового, на якому домінує емоційно-імпульсивна форма вияву, до ступенів іншого рівня, на яких емоційне переживання контролюється, опосередковується, «знімається» інтелектом, що втілює єдність емоційного та раціонального.

Для художньо освіченої людини естетична насолода мистецтвом не є можливою без його інтелектуального осмислення. Так, спілкування з академічною музикою, крім впливу на емоційно-вольову сферу, передбачає не меншою мірою активну мисленнєву діяльність. Розуміння та адекватна оцінка академічних музичних творів розширює емоційний та інтелектуальний досвід слухача, збагачує його уявлення про світ і людину в ньому. Переживання краси виводить людину за рамки її емпіричного буття, залучає до загальнолюдської культури. Це розширює межі пізнання й урізноманітнює варіанти вибору найбільш значущих для особистості явищ художньої дійсності.

Раціональне не знищує емоційне, не заважає йому, а навпаки, сприяє його найбільш глибокому вираженню, коригує і збагачує його. Інтелектуальність як властивість естетичного сприйняття творів мистецтва свідчить про зрілість людини і набувається нею не одразу. Чинники, що формують її, різноманітні і знаходяться у різних сферах життя, але перш за все в самому творі мистецтва.

Перш ніж доросла людина починає сприймати мистецтво у власне інтелектуальному плані і насолоджуватися ним, осягнувши його глибокий сенс, дитина просто радіє й захоплюється тим, що є в мистецтві яскравого, видовищного.

Впливаючи на емоційну сферу життєдіяльності людини, мистецтво нібито культивує її, «підтягуючи» до рівня інтелекту, становлення якого, зазвичай, випереджає емоційний розвиток сучасної людини. Мистецтво грає важливу роль в «олюдненні» почуттів, устанавлюючи єдність емоцій людини з її інтелектом, і сприяє гармонійному розвитку індивіда. Як зазначав видатний німецький теоретик театрального мистецтва та письменник Б. Брехт, у мистецтві «розум і почуття стикаються в могутньому продуктивному протиріччі. Почуття штовхають нас до вищої напрути нашого розуму, розум очищує наші почуття» [3, с. 34].

Поєднання інтелектуального та емоційного – те, без чого неможливе розуміння глибинного змісту образів мистецтва, переживання яскравої й тонкої палітри почуттів, проникнення в суть речей, надбання досвіду попередніх поколінь, втілених у мистецьких творах. Саме тому педагогіка мистецтва має враховувати цей факт і скеровувати педагогічний вплив на розвиток обох компонентів у навчальному процесі.

Єдність емоційного та інтелектуального властива естетичним потребам майбутніх учителів музики. Вона відображена у їх чотирикомпонентній структурі:

1. Когнітивний компонент (збагачення загальнокультурного тезаурусу; орієнтування у вокально-хоровому репертуарі вітчизняної та зарубіжної музичної культури; знання і слухачький досвід в галузі інших видів і жанрів музичного мистецтва; обізнаність у сфері теорії та методики виховання співацького голосу).

2. Емоційний компонент (емоційне переживання та відгук на музичні твори; емпатійність (педагогічна та художня); здатність викликати емоційний відгук у слухачів, учнів у процесі співу).

3. Діяльний компонент (вокально-виконавська майстерність; участь у концертній діяльності).

4. Етичний компонент (усвідомлення морально-естетичних цінностей, що ґрунтуються на ідеях добра і краси; потреба в самовдосконаленні, саморозвитку як гармонійної особистості).

Із наведеної структури бачимо, що будова естетичних потреб майбутнього вчителя музики ґрунтується на взаємодії емоційного та когнітивного компонентів, доповнюється етичним та виявляється через діяльнісний компонент. Саме раціональне та емоційне є підґрунтям сформованих естетичних потреб.

Естетичні потреби формуються через чуттєве сприйняття за допомогою зору і слуху. Безперечно, без високої культури функціонування окремих органів чуття й формування «самобутнього інтересу» в кожного з них можливе справжнє естетичне переживання. Для немuzичного вуха навіть найдовершеніша музика не є предметом уваги, оскільки є незрозумілою, не містить у собі сенсу. Оскільки для її розуміння необхідним є як інтелект, так і досвід музичного сприйняття.

Удосконалення органів чуття полягає в усе більшому опосередкуванні, «пронизуванні» свідомістю, думкою. Вуха музиканта за своєю будовою не відрізняється від вуха людини, що є «нечутливою» в музичному відношенні. Але його слух вловлює більше звукових відтінків.

К. Станіславський наголошував на тому, що з усіх трьох психічних сфер людини – розум, воля, почуття – останнє розвивати найскладніше. Розширення й розвиток розуму набагато легше піддається вольовим зусиллям актора, ніж розвиток й розширення емоційної сфери. Альтернатива «або є, або немає» більше за все стосується почуттів. Тому вони для актора найцінніші. Учні з рухливими емоціями, здатністю глибоко переживати – золотий фонд театральної школи. Їх розвиток відбувається дуже швидко.

Переживання емоцій у процесі створення художнього образу важливі для всіх видів мистецтв. На думку, В. Кузіна, якщо натура (об'єкт зображення) залишила художника байдужим, не викликала емоцій, то процес зображення буде пасивним. О. Роден уважав, що, перш ніж копія того, що бачить художник, буде відтворена його руками, вона повинна бути сприйнятою його серцем. І саме тому В. Верещагін якось зауважив: «...Більше батальних картин писати не буду! Я занадто близько до серця сприймаю те, що малюю, виливаю слізьми горе кожного пораненого та вбитого» [4, с. 16].

Те ж стосується і співацького мистецтва, яке поєднує в собі виражальні можливості різних видів мистецтв (театрального, поетичного, хореографічного, вокального): для достовірного втілення художнього образу обов'язковим є наявність емоційного переживання, як і розуміння змісту твору, логіки його відтворення, творчого задуму автора, тобто раціонального аспекту. Тільки гармонія інтелекту та почуттів здатна створити досконалу інтерпретацію.

Специфіка діяльності майбутніх учителів музики полягає в тому, що вони своєю діяльністю мають спілкуватися з творами мистецтва, навчати того ж своїх майбутніх учнів, прищеплювати їм високі естетичні потреби. Протягом навчання у ВНЗ майбутній учитель музики має можливість удосконалити свої естетичні потреби через вивчення предметів різних циклів.

Особливу роль відіграє вокально-хорова підготовка, оскільки вона забезпечує можливість ознайомлення з великим різноманітним репертуаром, виховуючи в такий спосіб естетичний ідеал виконання твору; намагання проникнути вглиб етико-естетичного змісту творів викликає до життя необхідність підвищувати якість та обсяг своїх знань, чим стимулює прагнення до самовдосконалення.

Крім того, ознайомлення з творами мистецтва в процесі вокально-хорової підготовки викликає захоплення ними виконавців (клас, виконавці, хор), а також емоційний вплив на слухачів.

Формування естетичних потреб майбутніх учителів музики, як потреб у гармонізації художньо-педагогічної діяльності майбутніх вчителів, спрямованих на високий рівень якості відтворення художніх образів музичного мистецтва та розвиток художньо-педагогічної майстерності, – вимагає від студентів високого інтелектуального, емоційного, духовного, вокально-виконавського та професійно-педагогічного потенціалу.

Специфіка взаємодії інтелектуального та емоційного аспектів у вихованні естетичних потреб майбутніх учителів музики полягає у їх нерозривній єдності, обов'язковій наявності та незамінності у художньо-естетичній діяльності. Формування естетичних потреб майбутніх вчителів музики має ґрунтуватися на єдності емоційного та раціонального аспектів як у структурі особистості загалом, так і в структурі означених потреб, зокрема. Саме організований цілеспрямований вплив на інтелектуальну та емоційну сфери майбутніх викладачів має стати запорукою гармонійного розвитку особистості студентів та їх учнів у майбутньому.

### Література

1. Гребенюк Н. С. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти / Н. С. Гребенюк. – К. : Ліра-К, 2000. – 186 с.
2. Дашак А. Божественна природа звуку: [навч. посібн.] / А. Дашак. – Львів : Світ, 2003. – 108 с.
3. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: [монографія] / Л. М. Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
4. Назаренко І. М. Формування естетичних потреб старшокласників в умовах вільного часу (на матеріалі музики): дис.... канд. пед. наук: 13.00.02 / І. М. Назаренко. – К., 1995. – 184 с.
5. Рождественская Н. В. Психолого-педагогические проблемы формирования творческой личности / Н. В. Рождественская. – Л., 1998. – 350 с.
6. Шеремет Л. П. Формування особистості засобами музики / Л. П. Шеремет. – Суми, 1996. – 236 с.